



TÜRKİYE BİLİMLER AKADEMİSİ
TURKISH ACADEMY OF SCIENCES

GIDA, SU KAYBI ve İSRAFI



Ankara-2024



TÜRKİYE BİLİMLER AKADEMİSİ
TURKISH ACADEMY OF SCIENCES

GIDA, SU KAYBI
ve
İSRAFI

Editörler

Prof. Dr. Kazim ŞAHİN
Prof. Dr. İrfan EROL

Ankara, 2024



TÜRKİYE BİLİMLER AKADEMİSİ
TURKISH ACADEMY OF SCIENCES

FOOD, WATER LOSS, and WASTE

Editors

Prof. Dr. Kazim ŞAHİN
Prof. Dr. İrfan EROL

Ankara, 2024

Gıda, Su Kaybı ve İsrافی / *Food, Water Loss, and Waste*

© Türkiye Bilimler Akademisi Yayınları, 2024 / © *Turkish Academy of Sciences Publications, 2024*

TÜBA Raporlar No: 59 / *TÜBA Reports No: 59*

ISBN: 978-625-6110-08-3

DOI: 10.53478/TUBA.978-625-6110-08-3

Editörler / *Editors*

Prof. Dr. Kazim ŞAHİN

Prof. Dr. İrfan EROL

Sekreteryası / *Secretariat*

Gökçen ORAL

Büşra SÖZEN

Bu kitapta yer alan tüm yazıların dil, bilim, etik ve hukuk açısından bilimsel sorumluluğu yazarlarına aittir. Editörlerin ve Türkiye Bilimler Akademisi'nin sorumluluğu bulunmamaktadır.

The scientific responsibility for the language, scientific, ethical and legal aspects of all the articles included in the book belongs to the authors. Turkish Academy of Sciences and the editors have no responsibility.

Türkiye Bilimler Akademisi / *Turkish Academy of Sciences*

Vedat Dalokay Cad. No: 112 06670 Çankaya - Ankara

Tel: +90 312 442 29 03 • www.tuba.gov.tr

Grafik Tasarım / *Graphic Design*

Ali Buğra ERGİN

Birinci Baskı / *1st. Edition*

750 Adet / pcs.

Baskı Yeri ve Tarihi / *Publication Place and Date*

Sarıyıldız Ofset Ambkağ. Paz. San. ve Tic. Ltd.

İvoğsan Ağaçışleri Sit. 1358. Sok. No:31 OSTİM Yenimahalle/Ankara - 2024

Gıda, Su Kaybı ve İsrافی / ed. Kazim Şahin ve İrfan Erol. --- Ankara : Türkiye Bilimler Akademisi, 2024.

228 s. : tabl., hrt. ; 20 x 26 cm. – (TÜBA Raporları No: 59)

Bibliyografya var.

ISBN 978-625-6110-08-3

1. Gıda israfı - Türkiye. 2. Food waste - Türkiye. 3. Gıda maddeleri. 4. Foodstuffs. 5. Yeraltı suları. 6. Underground water. 7. Su kaybı - Türkiye. 8. Water loss - Türkiye.

HD9000.5 G54 2024

641

İÇİNDEKİLER

Contents

TAKDİM

Foreword

Muzaffer ŞEKER

VII

ÖNSÖZ

Preface

Kazım ŞAHİN

IX

GIDA KAYIP VE İSRAFININ KÜRESEL BOYUTLARI VE ETKİLERİ

Global Dimensions and Effects of Food Loss and Waste

İrfan EROL - Belgin SIRIKEN

15

SU KAYIP VE İSRAFININ BOYUTLARI: İKLİM KAYNAKLI POTANSİYEL RİSK VE TEHDİTLER

Dimensions of Water Loss and Waste:

Climate-Related Potential Risks and Threats

İzzet ÖZTÜRK - Mehmet Melih KOŞUCU

Elif Zeynep DENERİ

39

KÜRESEL ISINMA VE İKLİM DEĞİŞİKLİĞİNİN SÜRDÜRÜLEBİLİR GIDA VE SU GÜVENCESİ ÜZERİNE OLUMSUZ ETKİLERİ VE ALINMASI GEREKEN ÖNLEMLER

*Negative Effects of Global Warming and Climate Change on
Sustainable Food and Water Security and Precautions to be Taken*

Mustafa YILDIZ

73

GIDA VE SU İSRAFI'NIN SOSYOEKONOMİK BOYUTU - İSLAMİ PERSPEKTİFTEN BİR ANALİZ -

Socioeconomic Dimension of Food and Water Waste

- An Analysis From Islamic Perspective -

Abdullah ARPA

89

**AKILLI TARIM TEKNOLOJİLERİ KULLANIMININ
GIDA VE SU TASARRUFU ÜZERİNE ETKİLERİ**

*Effects of Use of Smart Agriculture Technologies on
Food and Water Saving*

Ufuk TÜRKER

105

**İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ VE
ÇEVRE KİRLİLİĞİNİN AZALTILMASINDA İNOVATİF ÇÖZÜMLER**

Inovative Solutions to Reduce Climate Change and Environmental Pollution

Mehmet Emin AYDIN - Senar AYDIN

123

ÇABUK BOZULAN BAZI GIDALARDA KAYIP VE İSRAFIN ENGELLENMESİ

Preventing Loss and Waste in Some Perishable Foods

Mehmet Seçkin ADAY

159

SÜRDÜRÜLEBİLİR ATIK YÖNETİMİ UYGULAMALARI

Sustainable Waste Management Practices

Hasan Sabri ÖZTÜRK - H. Kağan YENİÇERİ

179

GIDA ATIKLARININ KATMA DEĞERLİ ÜRÜNLERE DÖNÜŞTÜRÜLMESİ

Transforming Food Waste into Value Added Products

Vural GÖKMEN

197

**YERELDEN GENELE SÜREÇ VE KRİZ YÖNETİMİNDE
GIDA BANKACILIĞI VE ÖRNEK UYGULAMALAR**

*Food Banking and Best Practices in
Process and Crisis Management from Local to General*

Adnan ÇİÇEK - Didem DOĞAR

209

DİZİN

Index

225

TAKDİM

Son yıllarda hızla artan nüfus, düzensiz kentleşme, kontrolsüz sanayileşme ve iklim değişikliği gibi küresel dinamikler, dünya üzerinde büyük değişimlere yol açmıştır. Bu değişimlerin en önemli sonuçlarından biri, gıda ve su kaynaklarının verimli ve sürdürülebilir bir şekilde yönetilmesi konusunda karşılaşılan zorluklardır. Bugün geldiğimiz noktada, dünya genelinde gıda ve su kaynaklarına erişim ve bu kaynakların adil, verimli kullanımı, sadece ülkelerin ekonomik ve sosyal politikalarının değil, aynı zamanda küresel sürdürülebilirlik hedeflerinin de temel konularından biridir. Kaynakların sınırlı olmasından ziyade dağıtımın adaletli olmaması sorunları derinleştirmektedir.

Ne yazık ki, dünyada üretilen gıdanın yaklaşık üçte biri israf edilmekte ya da kaybolmaktadır. Aynı şekilde, su kaynakları üzerindeki aşırı baskı ve dengesiz kullanım, bu hayati doğal kaynağın gelecekte ciddi bir krize dönüşebileceğini göstermektedir. Gıda ve su israfı, sadece kaynakların boşa harcanmasına yol açmakla kalmaz, aynı zamanda çevreye zarar verir. Bu durum, küresel ölçekte ekolojik, ekonomik ve sosyal sorunlara neden olmaktadır. Temiz suya erişimi olmayan milyonlar düşünüldüğünde insanoğlu için bu israfın önlenmesi sadece ekonomik bir zorunluluk değil, aynı zamanda etik bir sorumluluktur.

Bu bağlamda, Türkiye Bilimler Akademisi (TÜBA) olarak gıda ve su israfına karşı bilimsel farkındalığı artırmayı, bu konuda araştırmaları teşvik etmeyi ve çözüm önerileri sunmayı amaçlayan bu eseri hayata geçirmeyi sorumluluklarımızın bir gereği olarak görüyoruz. Bu kitap, gıda ve su israfının boyutlarını ortaya koymanın yanı sıra, israfın azaltılması için yenilikçi ve sürdürülebilir stratejiler geliştirilmesi, toplumun tüm kesimlerinde farkındalık yaratılması ve bireyden devlete, yerelden küresele kadar her paydaşın sorumluluğunu yerine getirmesi için bir rehber niteliği taşımaktadır.

Akademik dünyada, kamu politikalarında ve toplumsal farkındalık alanında önemli bir boşluğu dolduracağına inandığımız bu eserin hazırlanmasında emeği geçen değerli bilim insanlarına, araştırmacılara ve tüm katkı sunan paydaşlara teşekkürlerimi sunuyorum. TÜBA olarak ülkemizin bilimsel bilgi birikimine katkıda bulunmanın yanı sıra küresel sorunlara çözümler sunan çalışmalara öncülük etme misyonumuzu sürdürmeye devam edeceğiz.

Bu kitabın, gıda ve su israfıyla mücadelede, topluma ve bilim dünyasına önemli katkılar sağlayacağına olan inancım tamdır. Gıda ve su kaynaklarının daha verimli kullanıldığı, israfın minimuma indirildiği bir gelecek inşa etmek için hepimize büyük sorumluluklar düşmektedir. Bu sorumlulukların bilinciyle, daha yaşanabilir ve sürdürülebilir bir dünya için birlikte hareket etmeyi ümit ediyorum, bu değerli eserin okurlarına ilham vermesini diliyorum.

Prof. Dr. Muzaffer ŞEKER
TÜBA Başkanı

FOREWORD

In recent years, global dynamics such as rapidly increasing population, unregulated urbanization, uncontrolled industrialization and climate change have led to major changes in the world. One of the most important consequences of these changes is the challenges faced in managing food and water resources efficiently and sustainably. At the point we have reached today, access to food and water resources worldwide and the fair and efficient use of these resources is one of the main issues not only in the economic and social policies of countries, but also in global sustainability goals. The problems are exacerbated by the fact that the distribution is not fair, rather than the fact that resources are limited.

Unfortunately, about a third of the world's food is wasted or lost. Likewise, excessive pressure and unbalanced use of water resources indicate that this vital natural resource could become a serious crisis in the future. Wasting food and water not only wastes resources, but also damages the environment. This causes ecological, economic and social problems on a global scale. Considering the millions of people who do not have access to clean water, preventing this waste is not only an economic imperative but also an ethical responsibility for humankind.

In this context, as the Turkish Academy of Sciences (TÜBA), we see it as a requirement of our responsibilities to realize this work, which aims to raise scientific awareness against food and water waste, to encourage research on this issue and to offer solutions. In addition to revealing the dimensions of food and water waste, this book is a guide for developing innovative and sustainable strategies to reduce waste, raising awareness in all segments of society, and ensuring that every stakeholder, from the individual to the state, from local to global, fulfills their responsibilities.

I would like to thank the valuable scientists, researchers and all stakeholders who contributed to the preparation of this book, which we believe will fill an important gap in the academic world, public policies and social awareness. As TÜBA, we will continue to pursue our mission of contributing to the scientific knowledge of our country as well as pioneering studies that offer solutions to global problems.

I firmly believe that this book will make significant contributions to society and the scientific world in the fight against food and water waste. We all have great responsibilities to build a future where food and water resources are used more efficiently and waste is minimized. With the awareness of these responsibilities, I hope to act together for a more livable and sustainable world, and I wish that this valuable work will inspire its readers.

Prof. Dr. Muzaffer ŞEKER
President of TÜBA

ÖNSÖZ

Gıda ve su kaynaklarının verimli kullanımı, hem bireysel sağlığımız hem de küresel sürdürülebilirlik açısından kritik öneme sahiptir. Milyonlarca insanın temel gıda ve suya erişimde zorlandığı bir dünyada, bu kaynakların israfı kabul edilemez bir durumdur. Gıda ve su kaybının önlenmesi, ekonomik, çevresel ve sosyal açıdan geniş kapsamlı etkiler yaratır ve gelecek nesiller için daha adil ve sürdürülebilir bir dünya inşa edilmesine katkı sağlar. Kaynakların israf edilmesi, sınırlı doğal varlıkların verimsiz kullanımına, ciddi ekonomik kayıplara ve çevresel tahribata yol açar. Aynı zamanda, gıda ve su israfı arz-talep dengesini bozarak fiyat dalgalanmalarına sebep olur ve özellikle düşük gelirli kesimleri olumsuz etkiler. Ekolojik dengeyi bozan bu israf, biyolojik çeşitliliğin azalmasına ve su kaynaklarının tükenmesine neden olabilir. Ayrıca, israf edilen gıdalar, sera gazı salınımını artırarak iklim değişikliğine katkıda bulunur. Gıda israfı, küresel gıda güvenliğini tehdit ederken, farkındalığın artırılması ve bilinçli tüketim alışkanlıklarının geliştirilmesi israfı önlemede önemli rol oynar.

Gıda ve su kaybı ile israfını önlemek için atılabilecek adımlar, bireysel, toplumsal ve kurumsal düzeylerde çeşitli stratejiler içermektedir. Bireysel düzeyde, ihtiyaçlar doğrultusunda alışveriş yaparak gereksiz gıda alımının önüne geçmek, gıdaların doğru şekilde saklanmasıyla bozulmalarını ve israfını önlemek, artan yemekleri yaratıcı tariflerle değerlendirmek veya dondurarak daha sonra kullanmak, ayrıca dış fırçalarken, bulaşık yıkarken veya banyo yaparken suyu kapatarak su tüketimini azaltmak önemlidir. Toplumsal ve eğitim düzeyinde, gıda ve su israfının zararları konusunda toplumu bilinçlendiren kampanyalar düzenlemek, okullarda ve toplum merkezlerinde bu konularda eğitim programları oluşturmak, ihtiyaç sahiplerine destek olmak amacıyla gıda bankalarının kurulmasını teşvik etmek gereklidir. Kurumsal ve politik düzeyde, gıda israfını önlemeye yönelik yasaların çıkarılması ve uygulanması, akıllı tarım uygulamaları ve su tasarrufu sağlayan sulama tekniklerinin kullanılması, tedarik zincirinde meydana gelen kayıpları azaltmak için lojistik süreçlerin iyileştirilmesi ve gıdaların taşınma ve depolanma koşullarının optimize edilmesi gerekmektedir. Teknolojik ve yenilikçi çözümler olarak, dronlar, sensörler ve yapay zeka destekli sistemler kullanarak tarımda verimliliği artırmak ve su kullanımını optimize etmek, gıda atıklarının biyogaz üretimi veya organik gübre yapımı gibi yöntemlerle geri dönüştürülmesi, gıdaların daha uzun süre taze kalmasını sağlayan yenilikçi ambalajlama çözümlerinin geliştirilmesi ve kullanılması teşvik edilmelidir.

İş dünyası ve endüstri düzeyinde ise, işletmelerin gıda ve su israfını izleme, raporlama ve azaltma hedefleri belirlemeleri, tedarik zincirindeki tüm paydaşların işbirliği yaparak israfı önleme konusunda ortak projeler geliştirmeleri ve işletmelerin sosyal sorumluluk projeleri kapsamında gıda ve su israfını önlemeye yönelik çalışmalar yapmaları büyük önem taşımaktadır.

Bu eserin, gıda ve su kaynaklarımızın korunması ve sürdürülebilir yönetimi konusunda önemli katkılar sağlayacağına inanıyorum. Unutmayalım ki, hep birlikte bu konuda atacağımız adımlar, gelecek nesillere daha yaşanabilir bir dünya bırakmak adına büyük önem taşımaktadır. Saygılarımla.

Prof. Dr. Kazim ŞAHİN

*TÜBA - Gıda ve Beslenme
Çalışma Grubu Yürütücüsü*

PREFACE

The efficient use of food and water resources is critical to both our individual health and global sustainability. In a world where millions of people struggle to access basic food and water, wasting these resources is unacceptable. Preventing food and water loss has wide-ranging economic, environmental and social impacts and contributes to building a more just and sustainable world for future generations. Wasting resources leads to inefficient use of limited natural assets, serious economic losses and environmental damage. At the same time, food and water wastage disrupts the supply-demand balance, causing price fluctuations and negatively affecting low-income groups in particular. This waste disrupts the ecological balance and can lead to a decline in biodiversity and depletion of water resources. In addition, wasted food contributes to climate change by increasing greenhouse gas emissions. While food waste threatens global food security, raising awareness and developing conscious consumption habits play an important role in preventing waste.

Steps that can be taken to prevent food and water loss and waste include various strategies at individual, community and institutional levels. At the individual level, it is important to avoid unnecessary food purchases by shopping according to needs, prevent spoilage and waste by storing food properly, use leftovers in creative recipes or freeze leftovers for later use, and reduce water consumption by turning off the water when brushing teeth, washing dishes or bathing. At the social and educational level, it is necessary to organize public awareness campaigns on the dangers of food and water waste, establish educational programs on these issues in schools and community centers, and encourage the establishment of food banks to support those in need. At the institutional and policy level, it is necessary to enact and enforce laws to prevent food waste, use smart agricultural practices and water-saving irrigation techniques, improve logistics processes to reduce losses in the supply chain, and optimize the conditions of transport and storage of food. As technological and innovative solutions, the use of drones, sensors and AI-enabled systems to increase productivity and optimize water use in agriculture, the recycling of food waste through biogas production or composting, and the development and use of innovative packaging solutions that keep food fresh for longer should be encouraged. At the business and industry level, it is crucial that businesses monitor, report and set reduction targets for food and water waste, that all stakeholders in the supply chain collaborate to develop joint projects to prevent waste, and that businesses work to prevent food and water waste as part of their social responsibility projects.

I believe that this work will make significant contributions to the protection and sustainable management of our food and water resources. Let us not forget that the steps we will take together on this issue are of great importance to leave a more livable world for future generations. Best regards.

Prof. Dr. Kazim ŞAHİN
TÜBA - Food and Nutrition
Working Group Executive Member

GIDA KAYIP VE İSRAFININ KÜRESEL BOYUTLARI VE ETKİLERİ

**GLOBAL DIMENSIONS AND EFFECTS OF
FOOD LOSS AND WASTE**

**İrfan EROL
Belgin SIRIKEN**

Atıf Künyesi: Erol, İ. ve Sırıken, B. (2024). Gıda Kayıp ve İsrafının Küresel Boyutları ve Etkileri. K. Şahin ve İ. Erol (Eds.), *Gıda, Su Kaybı ve İsrafı* (s. 15-38) içinde. Türkiye Bilimler Akademisi Yayınları.

**GIDA VE SU İSRAFI'NIN
SOSYOEKONOMİK BOYUTU
- İSLAMÎ PERSPEKTİFTEN BİR ANALİZ -**

**SOCIOECONOMIC DIMENSION OF
FOOD AND WATER WASTE
- AN ANALYSIS FROM ISLAMIC PERSPECTIVE -**

Abdulmuttalip ARPA

Atıf Künyesi: Arpa, A. (2024). Gıda ve Su İsrافی'nın Sosyoekonomik Boyutu (İslamî Perspektiften Bir Analiz). K. Şahin ve İ. Erol (Eds.), *Gıda, Su Kaybı ve İsrافی* (s. 89-104) içinde. Türkiye Bilimler Akademisi Yayınları.

GIDA VE SU İSRAFI'NIN SOSYOEKONOMİK BOYUTU - İSLAMÎ PERSPEKTİFTEN BİR ANALİZ -

Prof. Dr. Abdulmuttalip ARPA
İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi

Özet

Bu çalışmanın amacı, gıda/su kıtlığını ve israfını sosyoekonomik boyutlar ile ilişkilendirerek incelemek ve israfın engellenmesine dair çeşitli öneriler sunmaktır. Yaşadığımız dünyada bir yanda yetersiz beslenme ve açlık ile mücadelede bulunurken diğer tarafta ise her geçen gün artan gıda ve su israfı söz konusu olmaktadır. Her türlü eylemde aşırılığı ifade eden israf kavramı bireysel ve toplumsal yaşamda hayatı zorlaştıran bir olgudur. Bu nedenle de İslam dini insanları israf noktasında uyarmakta, israfa karşın itidalli ve iktisadî davranmaya teşvik etmektedir. Bu meyanda Kur'ân-ı Kerîm'de pek çok ayette israf kavramı, israf ile eş ve zıt anlamlı kavramlar kullanılarak bireylerin konuya dikkati çekilmektedir. İsrâf; inanç, davranışsal ve üretim-tüketim boyutu gibi birçok alanın içinde kendine yer bulabilmektedir. İsrâfın en yaygın yaşandığı alanlardan biri gıda ve su başta olmak üzere üretim ve tüketim noktasıdır. Dünyada herkes için yeterli miktarda gıda üretilmesine rağmen paylaşımında yaşanan sorunlar yüzünden maalesef hala pek çok insanın yeterince gıdaya ulaşımı mümkün olamamaktadır. Bu sorunun önüne geçmenin en önemli adımlarından birisi de israfın engellenmesinden geçmektedir. İsrâfın engellenebilmesi için öncelikli olarak israfa neden olan sorunlar tespit edilmelidir. Söz konusu sorunlardan bazıları; yeri dünyevileşme ile doldurulmak istenen inanç boşluğu, pazarlama/reklam destekli tüketim anlayışı ve sosyal medya tarafından fonlanan moda endüstrisi gibi maddeler sayılabilir. Ayrıca israfın önüne geçebilmek için onun yıkıcı etkilerinin farkına varılması da önemli bir adımı oluşturmaktadır. Hülâsa, israfla mücadelede bireysel, toplumsal, ulusal ve küresel çalışmaların birlikte, koordineli olarak sürdürülmesi sorunun çözümü için bir hayli önem arz etmektedir.

Anahtar Kelimeler

İklim Değişimi, Gıda İsrafi, Su İsrafi, İslamî Yaklaşım, İsrâfla Mücadele

**SOCIOECONOMIC DIMENSION OF
FOOD AND WATER WASTE
- AN ANALYSIS FROM ISLAMIC PERSPECTIVE -**

Prof. Dr. Abdulmuttalip ARPA
Istanbul Sabahattin Zaim University

Abstract

The aim of this study is to examine food & water scarcity and waste in relation to socioeconomic dimensions. It also tries to offers variou suggestions to prevent waste. In the world we live in; on the one hand, we are struggling with malnutrition and hunger, while on the other hand, there is increasing food and water waste. The concept of waste, which expresses excess in all kinds of actions, is a phenomenon that makes life difficult in individual and social life. The religion of Islam, on the other hand, warns people about waste and encourages them to act moderately and economically against the waste. In this sense, in many verses of the Holy Qur'ân, people's attention is drawn to the subject by using the concept of waste and its synonyms and antonyms. Waste; it can find a place in many areas such as belief, behavioral and production-consumption dimensions. One of the areas where waste is most common is the point of production and consumption, especially food and water. Although there is enough food for everyone in the world, unfortunately many people still do not have access to food due to inefficient use and not fair sharing. The most important step to prevent this problem is to prevent waste. In order to prevent waste, the problems that cause waste must first be identified. Some of the identified problems are as follows: The belief gap that is intended to be filled by secularization; advertising-supported consumption; issues like the fashion industry being funded by social media. In addition, to prevent waste, awareness of its destructive effects is another important step. In short, coordinated individual, social, local and global efforts will be effective to combat wastage.

Keywords

Climate Change, Food Waste, Water Waste, Islamic Approach, Fight Against Waste

Giriş

İslam dini aşırılıklara karşı çıkmakta, inananlara ibadetten insani ilişkilere kadar yaşamın her alanında itidal çağrısında bulunmakta, aksi durumlarda bulunanları da uyarma ve cezalandırma yoluna gitmektedir. (Akalin, 2013, X/53; Akalin, 2016, s. 21, 57) Toplumsal yaşamda sosyal adalet ve yardımlaşmanın önüne geçen engellerden biri olan israf konusunda da inananlara yol göstermektedir. Bu minvalde belirlenen bazı ilkeler israfın yol açabileceği yıkıcı etkilerin önüne geçilmesine yardımcı olmaktadır. İsrafın her türlü özelliği de gıda israfı, İslam ekonomisi için büyük bir endişe kaynağı olmaktadır. Çünkü İslam, kaynakları verimli kullanmayı, toplumu dengeli ve adaletli şekilde imar etmeyi ve de bireyler arası yardımlaşmayı vurgulamaktadır. Bu itibarla bakıldığında israfın İslam ekonomisinin temel prensipleri ile uyumsuz olduğu görülmektedir. Kur'an-ı Kerim'de bu meyanda pek çok ayette farklı kavram ve uygulamalarla çeşitli alanlarda israfa dikkat çekilmektedir.

Günümüz dünyasında bireyler yalnızca fizyolojik ihtiyaçlarını gidermek amacıyla değil isteklerinin onu yönlendirdiği yapay ihtiyaçlarını da gidermek için tüketimde bulunmaktadır. Tüketen bireydeki bilgi eksikliği, tüketim toplumun bireyi maruz bıraktığı aşırı tüketme talebi, gösterişçi tüketim stilleri gibi etmenler ile bireyler daha büyük oranlarda tüketime yöneltilmekte ve bu nedenle de israfa neden olunmaktadır. İsraf, sebebiyet verdiği neticeleri açısından yalnızca bireysel etkileri bulunan bir alan değildir. Toplumun ve kültürlerin değerlerini sarstığı gibi ekonomik ve ekolojik dengelere de zarar vermektedir. Bu nedenle de İslam, birtakım buyrukları üzerinden konuyla ilgili ciddi uyarılarda bulunmakta ve çözüm önerileri sunmaktadır. İslam'ın çözüm önerileri dikkate alınarak israf sorunun önüne geçilmesiyle hem bireylerde bulunan bencillik, açgözlülük ve hırs gibi kötü ahlaki özellikler izale edilmekte hem de toplumsal adalet, yardımlaşma ve dayanışma oluşturularak bunların sürdürülmesi sağlanmaktadır.

İsraf Kavramı ve Çeşitleri

İsraf Kavramı

Sözlükte “gaflet, haddi aşma, cehalet ve hata” gibi manaları bulunan ve Arapça “serafe” kökünden türeyen israf (Kallek, 2001, s. 23/178) kavramı genellikle harcama/infak anlamında yaygınlık kazansa da özünde insanın her tür davranışındaki sınırı aşmayı ifade etmektedir (İsfahani, 2010, s. 493). Nitekim Türk Dil Kurumu'na (TDK) göre israf, “gereksiz yere para, zaman, emek vb. şeylerini harcama, savurganlık” olarak tanımlanmaktadır (TDK, 2024).

Ayette “Onlar, harcadıklarında ne israf ne de cimrilik edenlerdir. Onların harcamaları, bu ikisi arası dengeli bir harcamadır” (Kur'an 25/67) buyrulduğu üzere israf iki sivrili ucu bulunan bir kavramdır. Bu bağlamda israftan arındırılan kazanç ve harcama helal çizgileri içinde yapılmakta, her ikisinde de Allah rızasının gözetildiği görülmektedir.

İsraf pek çok alanın içerisinde kendine yer bulan ve insanlar için sınırlar çizen bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu sebeple Kur'an-ı Kerim'de gerek kullanım şekli gerekse de kullanım yeri olarak israf ile yakın ve eş anlamlı bazı kavramları bulmak mümkündür. Haddi aşmak anlamında adv ve itida kavramı (Kur'an 2/90, 178, 194, 229-231, 5/77-78, 94, 106-107, 7/55, 9/10), aşırıya gitmek anlamında tuğyan kavramı (Kur'an 20/81), sınır tanımamak anlamında bağy kavramı

(Kur'ân 49/9), bunlarla birlikte yine ifrat, tefrit (Kur'ân 6/31, 18/28, 16/62), fesad (Kur'ân 26/151-152), zulüm (Kur'ân 2/51, 140, 114, 165, 229-230, 3/17, 7/162, 46/10), guluv (Kur'ân 4/171), isyan, aseyân ve isyiyyen (Kur'ân 2/60, 7/74, 11/85, 26/183, 29/36), tebzîr (Kur'ân 17/26) gibi kavramlar da israfın barındığı sınır tanımamazlıkla eş anlamlı kullanılmıştır (Karaarslan, 2013, s. 10). İsrâf hangi alanda varlık gösterirse gösterebilir ana manası aşırılık ve haddi aşmadır. Bu nedenle de burada eş anlamlı olarak sayılan kavramlar aynı israf gibi aşırılığı ifade eden kavramlardır.

İsrâf kavramının zıttı denildiğinde daha çok itidal, orta yol, adalet ve ölçülülük gibi kavramlar söz konusu olabilmektedir. Kur'ân-ı Kerîm'de israf karşılığı olarak kullanılan adl (Kur'ân 2/282, 4/3, 5/95, 45/9, 65/2), kıst (Çağrı, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi "Kıst", 2022, s. 25/502), vasat (Kur'ân 2/143), istikamet (Kur'ân 11/112), hakk (Kur'ân 7/89), hudûd, vezn/mizan (Kur'ân 55/7) ve rüşd (Kur'ân 2/256) kelimeleri de bu manaları karşılayacak niteliktedir (Karaarslan, 2013, s. 22).

Kur'ân-ı Kerîm, insanlara hem bu dünyada hem de ahirette yol gösterici bir hidayet rehberidir. Dünya yaşamının eğlencesine aldanmamayı, Allah rızasını kazanmayı, kötülüklerden korunarak iyiliği kazanmayı öğütleyen Kur'ân, bireyin harcama ve tüketimi noktasında da sınırlar çizmekte, lüks ve gösterişe sapmadan israfı önlemeye çalışmaktadır. Diğer konularda olduğu gibi harcama konusunda da çizilen hududu aşanlar *müsrif* olarak isimlendirilmekte ve bu kişiler için çeşitli uyarılar gündeme gelmektedir. Bu yönüyle bakıldığında israf, Müslüman bireyin dikkatli davranmasını ve tedbirde bulunmasını gerektiren bir mevzudur.

İsrâf Çeşitleri

Üretim ve Tüketim Sürecinde İsrâf

İnsan ruh ve bedenden oluşan bir varlıktır. Ruhânî yaşamı için çeşitli ihtiyaçları bulunabildiği gibi fizikî yapısının devamı için de yemek ve içmek gibi eylemlerde bulunmaktadır. İslam'ın her konuda ölçüsü olduğu gibi bu konuda da insanlara öğütleri birer ölçüdür. Yiyecek ve içeceklerinde meşru sınırları; rızık ziyan etmemek, meşru sınırları aşan ölçüde yemek, haram olan yiyecek ve içecekleri yememek (ölüm tehlikesi gibi mevzularda helal çizgisi genişleyebilmektedir), ölüm pahasına yemek yemeyi reddetmemek ve de helal bir rızık kendisi için haram kılmamak sayılmaktadır. Tüm bu sınırların dışına çıkmak kişiyi iki aşırı uca götüreceği için israf sayılmaktadır (Yeniçeri, 1996, s. 84).

Gıda israfı veya kaybı, insanların tüketimi için üretimi gerçekleştirilen ürünlerin tarladan sofraya yolculuğunda kalite ve miktar yönünden kayba uğraması demektir. Gıda israfı, gıdanın üretilmesi, hasat sonrası harmanlanması ve depolanarak saklanması, işlenmesi, satışı ya da tüketimi esnasında pek çok nedenden dolayı meydana gelebilir. Yapılan araştırmalarda gıda israfının % 56'sının gelişmiş ülkelere geriye kalan % 44'lük kısmın ise geliştirmekte olan ülkelere ait olduğu saptanmıştır. Bu sonucu doğuran en temel gerekçe gelişmiş ülkelerin sahip olduğu gelir artışının neden olduğu tüketimsel artıştır (Dölekoğlu, 2017, s. 179-186). Geliştirmekte olan ülkelerde gıda kayıpları daha çok üretim, saklama, işleme, dağıtım ve pazarlama aşamalarındaki altyapı eksikliğinden, gelişmiş ülkelerde ise perakende ve tüketim aşamalarındaki gıda israfından kaynaklanmaktadır (Türkiye İsrâfı Önleme Vakfı [TİSVA], 2024).

Dünya üzerindeki tüm insanlara yetecek miktarda gıda bulunmasına rağmen halen milyonlarca insanın gıdaya ulaşımı sağlanamamaktadır. Bu sonucu doğuran neden gıda üretiminde artış değil aksine aşırı üretime rağmen yapılan israftır denilebilir. Daha vahim

sonuçlar ile karşılaşmamak için acilen bireysel ve toplumsal tedbirlerin alınması gerekmektedir. Aksi halde israfın neden olabileceği iklim, su, çevre, toprak ve biyoçeşitlilik alanları da risk altına girebilecektir. Yapılan araştırmalara göre dünyada her gün 9 kişiden 1'i aç uyumakta ve 25.000'den fazla çocuk açlık ve yetersiz beslenme yüzünden hayatını kaybetmektedir. Her yıl israf edilen tonlarca gıda, açlık çeken insanların ihtiyacını fazlasıyla karşılayabilir. 2019'dan 2022'ye kadar yetersiz beslenen insan sayısı 150 milyon kadar artmış durumdadır. Günümüzde küresel ölçekte kaybedilen veya israf edilen yiyeceklerin yalnızca dörtte biri kurtarılabilse, dünyadaki 957 milyon aç insan doyurulabilecektir. Gıda kayıpları, sosyal ve ekonomik doğrudan etkileri kadar doğal kaynakların şiddetli biçimde tükenmesine ve olumsuz çevresel etkiye de yol açmaktadır. 2050 yılında yaklaşık olarak beslenecek 10 milyar insanın olacağı hesaplanmaktadır. Bu sebeple, küresel gıda üretiminin artırılması ve adil dağılımının sağlanması konusu, üzerinde uzlaşılan küresel bir meseledir. Bununla birlikte gıda üretiminin artırılması toprağın verimliliği, erozyon, temiz su kaynakları ve biyoçeşitlilik üzerinde olumsuz etkilere yol açabilmektedir (TİSVA, 2024).

Birleşmiş Milletler Çevre Programı (UNEP) tarafından hazırlanan 2021 Gıda İsrافی Endeksi Raporuna göre, dünya genelinde her yıl 931 milyon ton gıda israf edilmektedir. Rapora göre, Türkiye'de her yıl 7,7 milyon tondan fazla gıda israf edilirken, Türkiye'de her yıl kişi başına 93 kilogram yiyecek de çöpe atılmaktadır. Bu miktar, küresel çapta perakende satış noktaları, evler ve restoranlarda tüketime hazır gıdanın % 17'sinin doğrudan çöpe gitmesi anlamına gelmektedir. Gıda israfının % 61'i evsel atık olarak israf edilirken, % 26'sı hizmet sektöründe, % 13'ü ise perakende sektöründe ortaya çıkmaktadır. Türkiye'nin dünya genelinde kişi başına en çok gıda israfının yapıldığı 10 ülke arasında 3.sırada yer aldığı görülmektedir (TİSVA, 2024).

Gıda israfına yol açan bireysel sebepler arasında ihtiyaç fazlası satın alma, kötü hazırlama süreci, uygun olmayan muhafaza koşullarında saklama, normal dışına taşan porsiyon fazlalığı, birçok çeşidin aynı anda sunulması sayılabilir. Meselenin toplumsal sebeplerine bakıldığında ise, markalar arası rekabet yarışı, raf ömrü dolmasına rağmen çöpe gidişi önlenemeyen gıda atıkları, gıdanın insan sağlığını tehdit eden katkı maddeleri ile doldurulması gibi nedenler sayılabilir. Bunları önleyebilmek için bireysel ve toplumsal farkındalık ilk adımı oluşturmaktadır. Ayrıca devlet destekli projelerin varlığı da büyük öneme sahiptir. Örneğin tüketim tarihi yaklaşan ürünlerin daha uygun fiyatla ihtiyaç sahiplerine ulaştırılması, eldeki gıda atıklarının gübre ve enerjiye dönüştürülmesi önemli israfı önleme çalışmaları arasında sayılabilir.

Gıda israfında aslan payı ekmeğe ait iken, içecek israfında karşımıza yaşam kaynağı olan su çıkmaktadır. 21.yy'da artan su talebine karşılık dünyanın karşılaştığı küresel ısınma ve yanlış su tüketiminden dolayı kullanılabilir su kaynakları sürekli olarak azalmaktadır. Kişi başına günlük asgari tüketilmesi gereken su miktarı 25 litre iken Türkiye'de günlük tüketim 217 litredir. Türkiye su zengini bir ülke değil iken günlük tüketimin bu kadar fazla olmasının 2050 yılı itibarıyla su krizine sebep olacağı düşünülmektedir (Nas, 2022, s. 29). Kur'an'da, "Ey Âdemoğulları! Her mescitte ziyeninizi takının (güzel ve temiz giyinin). Yiyeceğin için fakat israf etmeyin. Çünkü O, israf edenleri sevmez" (Kur'an 7/31) buyrulmuş özellikle yeme ve içmede yapılan israf konusunda Müslümanlar uyarılmaktadır.

Su, ikame edilemeyen, canlılar için en önemli doğal kaynaktır. Özellikle son 20 yıl içinde artan dünya nüfusu ve bunun sonucu artan su talebi, küresel bir su krizini gündeme getirmiştir. Dünya nüfusu 19'uncu yüzyıla oranla beş kat artmasına rağmen su kaynaklarının kullanımının 10 kat arttığı belirlenmiştir.

Zira bir insanın biyolojik ve yaşamsal asgari su tüketimi 25 litredir ancak, çağdaş yaşamın bir günlük ortalama su tüketim standardı 150 litre olarak kabul edilmektedir. Dünya ülkelerinde değişken olan bu miktar, Türkiye’de kişi başına günlük 217 litredir. Dünya Doğal Kaynaklar Enstitüsü’nün (WRI) su kıtlığına dair hazırladığı rapora göre, 2040 yılına kadar su stresi yaşanması beklenen bölgeler üzerine araştırma yapılmıştır; Türkiye’nin su stresi seviyesi 2010’da 3,32 puan iken 153 ülke içinde 41. sırada yer almaktadır. Türkiye’nin su stresi seviyesinin 2040 yılına gelindiğinde 4,27 olacağı öngörülmektedir. Böylece Türkiye’nin su stresi seviyesi “yüksek”ten “çok yüksek”e çıkacaktır ve Türkiye 161 ülke içinde su stresinin en yoğun yaşandığı 27. ülke olacaktır (TİSVA, 2024).

Davranışsal Boyutta İsrâf

Tutum, hareket, muamele gibi anlamlara gelen davranış, dışarıdan gözlemlenebilen tepkilerin toplamını ya da organizmanın uyarılara karşı vermiş olduğu tüm tepkileri ifade etmektedir (TDK, 2024). İnsanın yapmış olduğu davranışlar, kendinde ya da çevresinde meydana gelen olayları anlamlandırmak, açıklamak, yorumlamak ve de denetim altına alabilmek için tepkide bulunmasıdır. İnsanın davranışta bulunmasının ana gayesi Allah’ın rızasını ve hoşnutluğunu kazanabilmeye çalışmasıdır. O’nun rızasını kazanabilmek için de emredilen davranışlarda bulunmak ve yasaklanan davranışlardan kaçınmak gerekmektedir. Ayrıca insanın kendine ve topluma karşı da yapması gereken bazı sorumlulukları bulunmaktadır ki israf bu konuların başında gelmektedir.

Davranışsal boyutta israf ilk olarak insanın doğrudan kendi veya bir başkasının yaşamı üzerindeki tasarruf hakkında görülebilmektedir. İslam, insan hakları söz konusu olduğunda da son derece dengeli hareket etmektedir. Yaşam hakkı ırk, din, mezhep, statü farkı olmaksızın her bireyin en temel hakkıdır bu nedenle de ne kişilerin ne de grupların bu hususa haksız yere müdahalede bulunma yetkisi bulunmamaktadır (Demirci, Kur’an’a Göre Temel Hak ve Özgürlükler, 2006, s. 80). Kur’an insana yaşam hakkı tanınmamasını israf olarak değerlendirmektedir (Kur’an 5/32-33).

İkinci olarak kişinin dünyevi yaşamını sürdürebilmesi için gerekli olan mal ve mülk konuları da bu başlık altına eklenebilmektedir. Kişi çeşitli mal ve mülkleri edinme ve de bunları kullanabilmek hakkına sahiptir ancak bu husus elde etme ve kullanım noktasında sınırsızlığa izin anlamına gelmemelidir. Zira birey ona verilen bu malları meşru yerlerde kullanma ve meşru olmayan yerlerde ise kullanmama sorumluluğuna sahiptir. Bu sorumluluğu yerine getirmemek ise malın kullanımı noktasında israf olarak değerlendirilmektedir (Kur’an 25/67).

İnsanın kullanımına verilen en büyük nimetlerden biri de zamandır. Kişi zamanını israfa düşmeden verimli bir şekilde kullanmalı ve bunu da yaparken rabbinin rızasını gözeterek yapmalıdır. Yine insanın davranış boyutunda israfa düşebileceği durumlardan biri de ahlak konusundadır. Kişi davranışlarında, yaşadığı duygularında ve gösterdiği tavırlarında iktisatlı olup israftan kaçınmaya gayret göstermelidir.

Bireyin israfa girdiği alanların başında gelen giyim kuşam konusunda da İslam itidal çağrısında bulunmaktadır. Bu konudaki en önemli ölçütlerden biri elbisenin temiz olması iken günümüzde pek çok kıyafet giyilmediği için kirletilmeden doğrudan çöpe atılmaktadır. Giysi çöplerinin kritik boyutlara ulaşmasına karşın pek çok insan soğuktan korunabilmek için dahi giysiye ulaşmada sıkıntı çekebilmektedir.

İnanç Boyutunda İsrâf

Yüce Allah, yarattığı insanlardan bazı şeylere inanmalarını istemiştir ki bunların başında Allah'a, meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine, ahiret gününe, kadere, hayır ve şerrin Allah'tan geldiğine inanmanın sayıldığı iman esasları ve bazı tâlî inanç konuları (cennet, cehennem, sırat, mizan vb.) sayılmaktadır. Tüm bu esaslara meşru çizgi dışına çıkılarak inanma ya da bu esasları inkâr etme gibi aşırılıklar itikâd noktasında israf olarak değerlendirilebilmektedir. İnançta israf konusunun Kur'an'da ele alınış biçimi bir bütünlük ve birbiriyle ilişki şeklindedir. Yani bir âyette Allah'a inkâra vurgu yapılırken aynı ayet peygambere, âyetlere ve Kur'an'a iman da işlemektedir (Kur'an 40/28, 35). Bu nedenle de bu başlık altında tüm konulara ayet ile örnekler verip mevzuu tek tek açıklamaktan ziyade bir örnek üzerinden genel durumu yansıtmak daha makul olacaktır.

“Ey kavmim! Bu ne hâl? Ben sizi kurtuluşa çağırıyorum, siz ise beni ateşe çağırıyorsunuz. Siz beni Allah'ı inkâr etmeye ve hakkında hiçbir bilgim olmayan şeyleri O'na ortak koşmaya çağırıyorsunuz. Ben ise sizi mutlak güç sahibine, çok bağışlayana (Allah'a) çağırıyorum. Şüphe yok ki sizin beni tapmaya çağırdığınız şeyin ne dünya ne de ahiret konusunda hiçbir çağırısı yoktur. Kuşkusuz dönüşümüz Allah'adır. Şüphesiz, aşırı gidenler cehennemliklerin ta kendileridir” (Kur'an 40/41-43). Âyette de belirtildiği üzere Allah'a inanmayan kişiler “müsrif” olarak isimlendirilmiştir. İman konusunda haddi aşarak israfa girmemek için inkârdan vazgeçmek ve iman ederek inanmak gerekmektedir. Bu iman ise Allah'ın kullarından istediği seviyede olmalıdır. Bu örnekte olduğu gibi diğer inanç mevzularında da aynı hassasiyeti göstermesi Müslüman kimselerden beklenmektedir. Zira herhangi birinde yapılacak israf kişinin imanını tehlikeye atabilecektir.

Süreç Açısından İsrâfın Sosyoekonomik Boyutu

İsrâfın Temel Sebepleri

Günümüz insanının esas davranış şekillerinden biri halini alan israf her ne kadar arttırılarak normalleştirilmeye çalışılsa da hem dinî hem de dünyevî kayıpları beraberinde getirmektedir. Bu kayıpları azaltarak ortadan kaldırmak için en önemli adımı sorunun kaynağına inmek, nedenlerini tanıyarak onları ortadan kaldırmaya çalışmak olmalıdır. İnsanları israf yapmaya iten sebepler arasında kişide oluşan inanç boşluğu ve bu boşluğu dünyevileşerek doldurmaya çalışması, pazarlama ve reklam destekli tüketim anlayışı ve de sosyal medya tarafından da fonlanan moda endüstrisi sayılabilir (Nas, 2022, s. 22).

Dünyevileşme, “dünyanın dinden ve dinî düşüncenin dünyayı anlamlandırmasından arındırılması” (Yıldırım, 2018, s. 46-54) olarak tanımlanmaktadır. İnsanın bireysel ve toplumsal alanda yönelim gösterdiği bu dünyevileşme hareketi kendisinin dünya ve ahiret yaşamını önemli ölçüde etkileyen eylemlerden biridir. Zira bu duygunun artışı bireyde bir müddet sonra ölüm duygusunu unutması ve dünya yaşamına aşırı bağlanmasına neden olmaktadır. Maddi birikiminin kendisini ölümsüz yaptığı düşüncesi etrafını sarınca da imanî konularda inkâr mevzu bahis olmaktadır. Böylelikle de birey itikadî anlamda israfın içine girmekten kendini alıkoyamamaktadır.

Bu duygunun neden olduğu bir diğer israf çeşidi de amelî israftır. İslam'da belirli bir miktarın üzerinde birikimi bulunanların sahip olduklarının bereketi için zekât, infak, sadaka gibi emirler bulunmaktadır. Ancak dünyevileşmenin bulunduğu bireylerde israf ve lüks tüketim arzusu bulunmaktadır.

Modern toplumun profilini çizdiği tüketici birey rolü gereği aşırı ve sınırsız tüketim düşkünlüğü ile toplumsal tabakaların (ekonomik sınıflandırma) arasındaki makası genişletmektedir. Mülkün Allah'a ait olduğu gerçeğinden kopan birey kendisini mutlak mülk sahibi ilan etmekte ve inançsal boşluğun girdabına sürüklenmektedir.

İsrafın bir diğer nedeni olarak sayılan pazarlama ve reklam destekli tüketim anlayışı, sanayi inkılabı sonrası hayata giren hızlı ve seri üretimin günümüz dünyasına yansıyan boyutudur. Burada mantık son derece düz oluşturulmuştur; daha fazla seri üretim için daha fazla seri tüketim gerekli görülmektedir. Bu anlayış beraberinde bazı zorunlulukları insan hayatına sokmuştur ki bunlardan en önemlisi şüphesiz tüketim sahasına insanları çekebilecek bir pazarlama ve reklam stratejisidir. Üretilen yeni ürünlerin insanlara bildirilmesinde hatta ihtiyaç duyulmasa bile satımının gerçekleştirilmesi için ikna gücünün devreye sokulmasında pazarlar ve reklamlar önemli paya sahiptir. Bireyin özünden koparılarak dışardan görüldüğü hali ile değerli olduğu anlayışının kazandırılması reklamların insan yaşamına en önemli etkilerindedir. Zira insanlar artık belli ürünleri kullanırsa, belli markaları yerse ya da belli yerlerde bulunursa toplum için önemli kabul edilir hale gelmektedir. Toplumda hâkim olan bu anlayış maalesef ki pek çok olumsuzluğu da beraberinde getirmektedir. Zira insanın reklamdaki ürüne sahip olabilmek pahasına vaz geçtiği değerleri ve asıl ihtiyaçları hem bireysel hem de toplumsal zorluklara sebep olmaktadır. Bunun en gerçekçi kanıtı ise toplumda bir araç olması gereken tüketimin amaca dönüştürülmesi sayılabilir.

İsrafa neden olan bir diğer husus da yukarıda da belirttiğimiz üzere sosyal medya tarafından da fonlanan moda endüstrisidir. Günümüzde tüketimin her çeşidi sosyal statünün bir kanıtlayıcısı kabul edilmektedir ki bu nedenle de birey daimî bir tüketime maruz bırakılmaktadır. Satın alınan pek çok ürün iş görürlüğünü yitirdiği için değil de -sözde- demode olduğu için değersizleştirilmektedir. Kişi demode olduğunda ya da demodeliği kabul ettiğinde toplumun büyük kitlesi tarafından dışlanmaktadır aksi şekilde davrandığında ise yani modaya uyduğunda mükemmelliğinin zirvesinde olan toplumun göz ardı edilemez bir parçası olduğunu düşünmektedir. Ancak hakikat elbette ki böyle olmamakta kişi bu anlayışı ile dünya ve ahiret yaşamına ciddi zararlar vermektedir.

Sonuç olarak bakıldığında israfın ekonomik sebepler, yönetsel problemler ve teknolojik sorunlar gibi daha pek çok nedeni sayılabilir ancak burada en mühim olan nokta sebebin bizzat insanın kendisinden yani nihai tüketiciden kaynaklandığında yatmaktadır. İnsan Allah'ın ona koyduğu sınırlar içinde yaşamayı öğrendiğinde ne karşımızda her gün atılan milyonlarca ekmek, ne insan nüfusunu katlayan giysi yığınları ne de işlevselliğini yitirmese de kullanımı sonlandırılan teknolojik çöpler oluşabilir. Bu sebeple de denilebilir ki insan davranışları ve alışkanlıkları gıda israfı başta olmak üzere israfın tüm çeşitlerinde önemli bir konuma sahiptir. Tüm bunların sebebi insan olduğu gibi bu israfa dur diyebilecek de bizzat insanın kendisidir. Aksi halde israf nedeniyle yok edilen ürünlerin ekonomik, çevresel ve sosyal açıdan zararları ciddi boyutlarda olacaktır.

İsrafın Yol Açtığı Olumsuzluklar

İsraf hem bireysel hem de toplumsal boyutta zarar ve ziyana olan bir sorundur. Genel manada israfın zararlarını maddi ve manevi açılardan sıralamak mümkündür. Allah insanlara sayısız nimet ve imkanlar sunmuştur. Bunun karşılığında da insanlardan bu imkân ve nimetleri yerli yerince kullanmasını istemiş ancak bunu yaparken de insana seçim hakkı tanımıştır. İnsan

kendi öz benliğini alarak sorumluluk duygusu taşımalıdır aksi halde yaptığı aşırılıklar nedeniyle sorguya çekilecek ve bir karşılık alacaktır. Dünya yaşamının dengesi gereği insan sorumluluklarını yerine getirmek için yeme-içme, maddi kazanç sağlama gibi mükellefiyetlere tabi tutulmuştur. Burada belirlenen ölçü ifrat ve tefrite düşmeden itidalli ve iktisatlı bir harcamadır.

İtidal ve iktisat merkezli bir yaşam öncelenmediğinde ise başrol israfa verilmektedir ki bu durum tüm insanlığı zarara uğratabilecek boyuttadır. Bu zararlardan ekonomik açıdan bazıları olarak insanın alın teri ile ürettiği emeklerinin heba edilmesi, doğal ve yapay kaynakların boşa harcanması, verimin düşürülmesi, büyük oranda fakirleşme sayılabilmektedir. Yine toplumsal zararlar noktasında, adaletsizlik, dayanışma ruhunun azalması, kıskançlık ve toplumsal vicdanî yaralanma sıralanabilir.

Ayrıca gıda israfı, dünya genelinde besin dağılım dengesini etkileyen ve bu nedenle de yetersiz beslenme ve açlık gibi kitlesel sorunlara neden olmaktadır. Yine gıda israfı, üretici, tüketici, ikisi arasında alışverişini sağlayan nakliyeciler ve diğer tüm bireyleri de ekonomik açıdan kayıplara iten önemli bir gerçekliktir (Kurt, 2022, s. 72).

İsrafa Mücadele Sürecinde Metodik Yaklaşım

İsraf günümüz dünyasının en göz ardı edilemez gerçeklerinden biri halini almıştır. Fazlalık ve azlık noktasında iki aşırı ucu temsil eden bu kavram önlem alınmadığı takdirde ciddi düzeyde bir yok oluşu beraberinde getirecektir. Bu sorununun çözümü noktasında hem bireysel hem de toplumsal manada imkanlar dahilinde çaba göstermek gerekmektedir. Zira israf hangi pencereden bakılırsa bakılınsın konusu veya objesi ne olursa olsun öznesi olan insana normal dışı ve dengesiz bir yaşam faaliyeti vaat etmektedir. Bu nedenle de birey hem ruhen hem de bedenen normallliğini yitirecek ve maalesef dünya yaşamı hem kendisi hem de çevresi için olumsuz bir hale dönüşecektir. İsrafın durdurularak önlenmesi için maddi, manevi, psikolojik ve de ahlaki; çok yönlü ve daimî bir eğitimin sürdürülmesi gerekmektedir (Kayhan, 2006, s. 149-195). Bu noktada israfa karşı alınabilecek önlemler bireysel, toplumsal, küresel ve devlet düzeyinde düzenlenmelidir.

İslam'a göre herhangi bir konuda değişim ve gelişim için gerekli olan en temel özellik, bireyin öz farkındalık kazanması, bilgi düzeyini artırmasıdır. Günümüz dünyasında bilgiye ve bilginin her türlüüne ulaşım çok daha pratik bir hal almıştır. Ancak buna rağmen çağımızda sosyal problemler başta olmak üzere yaşanan tüm sıkıntıların en önemli nedeni sahip olunan bilginin teoriden pratiğe aktarılamamasıdır. Pratiğe geçiş önemli bir olaydır zira öncesinde sağlam bir bilgi birikimi ardından da düzeyi farklılaşabilen değişim gerekmektedir. İsraf sorununun çözümü noktasında Hadimî'nin sunduğu çözüm önerileri bizi destekler niteliktedir. O, israf hastalığına yönelik oluşturulacak ilacın üç boyutuna dikkat çekmiştir; ilmî, amelî ve teorik. İlmî boyutu Kur'an'da bahsi geçen ve israfa girmeleri nedeniyle çeşitli şekillerde cezalandırılan kişi veya kişileri düşünmek, tefekküre dalmak, israfa ve onun neden olduğu kaosa karşı cephe alınmaya kadar hatırayı canlı tutmak için fikren ve zikren mücadele etmektir. Amelî boyut ise kişinin kendini tutumlu bir birey olmaya alıştırmasıdır. Bu noktada yakın çevreden destek almak önemlidir. Zira kişinin nefis muhasebesi bazı zamanlarda çok daha zorlayıcı olabilmektedir. Üçüncü boyutta ise teorik bilginin israfın sökülüp atılabilecek tedbirleri kişiye kazandırmasıdır (Hâdimî, 2015, s. 126).

İsrafa karşı alınacak en önemli tedbirlerden bir diğeri de iktisattır. Sözlükte “aşırılıktan uzak orta yolda olmak, doğru yolda olmak, bir şeye yönelmek” anlamlarına gelen bu kavram fikhî bir terim olarak, harcamalarda israf ve cimrilikten korunup, gereken yerde gerektiği kadar harcama yapma anlamına gelmektedir. Yüce Allah, harcama ve tüketim konusunda iktisatlı davranmaya ve sonucu düşünmeden bilgisiz ve şuarsuzca harcama yapmaktan kaçınmaya çağırmaktadır (Karaman ve Karagöz, 2006, s. 270). Ayrıca israf noktasında toplumsal hassasiyetin sağlanması için infak ve ısar gibi İslam’ın övdüğü davranışlar artırılabilir. Yine oruç ibadeti de nefis muhasebesi yapmak ve otokontrol için önemli bir çözüm yöntemi olabilmektedir. Bu ve benzeri çözüm önerileri ile hem bireysel hem de toplumsal manada israfa dair bilinçlenme artırılarak tedbirler alınabilecektir.

Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü tarafından çevreyi korumak için gıda israfının önüne geçilmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Geçmiş yıllara ait hazırlanan raporlarda, yanlış hasat ve harmanlama uygulamaları, altyapı eksiklikleri, salgın hastalıklar ve iklim şartları gibi faktörlerin küresel anlamda gıda israfını tetiklediği ifade edilmiştir. Gıda ürünlerinin hasat edilmesinden market raflarına ulaşmasına kadar olan tedarik zincirindeki kayıplara odaklanan çalışmada farklı bölge ve ürünlerde yeni metotlar ve daha iyi hesaplamalarla kayıpların önüne geçilebileceği tespit edilmiştir (TİSVA, 2024). Raporun da vurguladığı üzere israf pek çok alanda kitlesel bir boyuta ulaşmış durumdadır. Bireysel ve toplumsal çabaların yanında küresel boyutta da bazı çalışmaların yapılması gerekmektedir.

Netice itibarıyla israfa mücadele için alınabilecek önlemler şu şekilde kısımlandırılabilir:

Kişisel Tasarruf Tedbirleri

- a. Sebze- meyve yıkarken fazla su harcamamak
- b. Dolaba konulan yiyecek ve içeceklerin giriş sırasına uygun şekilde tüketilmesinin sağlanması
- c. Elleri yıkarken, dişleri fırçalarken, duş alırken kullanılan su miktarını yeterli seviyede harcamak
- d. Bulaşık ve çamaşır makinelerini dolduktan sonra çalıştırmak
- e. Eldeki fazla yiyeceği ihtiyaç sahipleri ile paylaşmak
- f. Elektrikli aletler alırken ve kullanırken tasarruflu olanlarını tercih etmek
- g. Damlayan muslukların tamir edilmesi vb. kayıp kaçakları önlemek
- h. Yeterli porsiyon miktarını ayarlamak ve fazlasını almamak
- i. Yağmur suyunu kullanmak
- j. Aile bireylerini ve çocukları eğitmek

Toplumsal Bilinç Oluşturma

- a. Mümkün olduğunca elde bulaşık ve çamaşır yıkamamak
- b. İhtiyacı kadarını almak ve kullanmak
- c. Satın alınan ürünün etiketini okumak, tüketim tarihine bakmak ve saklama koşullarını araştırmak
- d. Tek kullanımlık ürünlerin azaltılması
- e. İhtiyaç dışını doğrudan çöpe atmadan önce varsa ihtiyaç sahiplerine ulaştırmak
- f. Okullarda ve aile içinde örneklik oluşturma çalışmaları yapmak, eğitmek
- g. Arta kalan yiyecek ve içeceklerin paketlenerek sonraki öğüne aktarımının sağlanması
- h. Geri dönüşümün yaygınlaştırılması

Yasal Tedbir ve Önlemler

- a. Kamu kurum ve kuruluşları başta olmak üzere tüm yapılarda akıllı muslukların kullanımının yaygınlaştırılması
- b. Atık yağların temiz suyu kirletmemesi ve geri dönüşümleri için yerleşim yerlerine dönüşüm cihazlarının konulması
- c. Kamu ve özel kurumlarda israfa yönelik denetleme çalışmalarının yapılması ve raporların hazırlanması talebi
- d. Toplu tüketim yerlerinde cezai işlem uygulanması
- e. Son tüketim tarihi yaklaşan ürünlerin daha uygun fiyatla satılması çalışmalarının desteklenmesi
- f. Çalışma saatlerinin daha aza çekilerek iş ve sosyal yaşam dengesinin kurulması
- g. Tarım ve hayvancılıkta akıllı uygulamaların yaygınlaştırılması
- h. Tasarrufa uygun okul müfredatı oluşturulması ve eğitim verilmesi

Küresel Bazda Yapılması Gerekenler

- a. Gıda ve su başta olmak üzere israf sorununa ve çözümüne dair eğitim, öğretim ve bilinçlenme/ bilinçlendirme çalışmalarının artırılması
- b. Küresel açlık ve susuzluk sorunlarına akılcı çözümlerin üretilmesi
- c. Dünya genelinde yapılan israfı azaltma girişimlerinin desteklenerek eş güdümlü çalışmaların sürdürülmesi
- d. Yapılması planlanan strateji ve politikaların medya iletişim araçları ile duyurulmasının kolaylaştırılması
- e. Özel ve kamu alanlarındaki projelere ekonomik yatırımın desteklenmesi
- f. Sivil toplum örgütlerinin aktif rollerin artırılması
- g. İsraf konusunda bireysel ve toplumsal motivasyonun sağlanması

Bu ve benzeri pek çok çalışma ile dünyada hızla artan ve daha ölümcül bir hale gelen israfın önlenmesi sağlanabilir.

Sonuç

Allah insanı yaratmış, onu yeryüzünde sevk ve idare edici kılarak akıl ve irade sahibi yapmıştır. İnsana verilen bu akıl ve irade dolayısıyla onun Allah'ın emirlerine uyma ve yasakları ihlal etmeme sorumluluğu bulunmaktadır. Ancak insan, nefis taşıması sebebiyle ve imtihan sırrının bir yansıması olarak zaman zaman Allah'ın koyduğu sınırlara riayet edememekte ve aşırılıklara kaçmaktadır. Haddi aşma ve aşırılığa kaçma ise bir israftır. Her ne kadar israf denince toplumda özellikle birkaç konu anlaşılrsa da sözlük anlamı itibari ile israf kavramının alanı çok daha geniştir.

Allah dünyayı ve insanı bir denge ile yaratmıştır. Hemen her alanda olduğu gibi tüketim noktasında da istenen dengenin sağlanması ve aşırılıklardan kaçınılmasıdır. Günümüz dünyasında karşılaşılan, talebi ölçü almayan aşırılığı öncelleyen üretim stratejisiyle tüketimi ekonominin en önemli etkeni görmek İslam'a aykırıdır denilebilir. Çünkü İslam iktisadında üretim tüketimi artırmaya yönelik bir araç değildir. İslam'da üretimin temel amacı ihtiyaçtır ve İslam iktisadı bir ihtiyaç ekonomisi kabul edilmektedir. Özellikle gıda ve su tüketimi başta olmak üzere her alanda yapılan aşırı üretim ve tüketim dünyayı kaosa sürüklemektedir.

İsraf konusunda bilincin arttırılması ve gerekli tedbirlerin alınması son derece önemlidir. Ayrıca satın almadan önce gerçek bir ihtiyaç olup olmadığının belirlenmesi, emanet şuurıyla ihtiyaç duyulanın ödünç alınması, eş değere sahip olanların takası, geri dönüşüm ya da kendi elinle ihtiyacın kadarını üretme gibi alternatif yöntemler de israfı engelleme noktasında yardımcı olabileceği kanaatindeyiz.

“Allah’ın sana verdiği şeylerde ahiret yurdunu ara. Dünyadan da nasibini unutma. Allah’ın sana iyilik yaptığı gibi sen de iyilik yap ve yeryüzünde bozgunculuk isteme. Çünkü Allah, bozguncuları sevmez” (Kur’ân 28/77). Bizlerin yaşam alanını oluşturan bu dünya ahiretin bir tarlası sayılmıştır. Daha yaşanılabilir bir dünya ve gelecek nesillerin hakkı için israfı önlememiz gerekmektedir.

Kaynaklar / References

- Akalın, A. (2013). İslam Hukuku Açısından Suçun Unsurları. *Şarkiyat*, 50-72.
- Akalın, A. (2016). *İslam Hukukunda Devlete İsyân Suçu*. Fecr Yayınları.
- Altuntaş, H. ve Şahin , M. (2008). *Kur'an-ı Kerim Meali*. Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Çağrııcı, M. (1998). *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi "Adalet"* (Cilt 1). Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Çağrııcı, M. (2022). *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi "Kıst"* (Cilt 25). Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Demirci, M. (2006). *Kur'an'a Göre Temel Hak ve Özgürlükler*. Ensar Neşriyat.
- Demirci, M. (2006). *Kur'an'a Göre Temel Hak ve Özgürlükler*. Ensar Neşriyat.
- Dölekoğlu, C. Ö. (2017). Gıda Kayıpları İsrâf ve Toplumsal Çabalar. *Tarım Ekonomisi Dergisi*, 179-186.
- Hâdimî, E. M. (2015). *Tarikat-i Muhammediye Şerhi: Berika Çev* (Cilt 4). Kahraman Yayınları.
- İsfahani, R. (2010). *Müfredat*. (A. Güneş ve M. Yolcu, Çev.) Çıra Yayınları.
- Kallek, C. (2001). *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi "İsrâf"* (Cilt 23). Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Karaarslan, H. İ. (2013). *Kur'an'ı Kerim'de İsrâf Kavramı*. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Karaman, F. ve Karagöz, İ. (2006). *Dini Kavramlar Sözlüğü*. Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Kayhan, V. (2006). Kur'an'a Göre İsrâf ve İktisat. *Din Bilimleri Akademik Araştırma dergisi*, 6(3), 149-195.
- Kurt, Z. (2022). *İsrâfla Mücadelede Yeşil Yönetim ve Yeşil Örgütsel Davranış: Mersin'de Yeşil Etiketli İşletmelerde Araştırma*. Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Nas, E. M. (2022). *Satın Alma Hiyerarşisini İslam İktisadındaki Yansıması: Harcamada İsrâfi Azaltmanın Bir Yöntemi*. Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- TDK (2024, Nisan 12). *Türk Dil Kurumu*. Türk Dil Kurumu : <https://sozluk.gov.tr> adresinden alındı
- TİSVA (2024, Mayıs 02). *2023 Yılı İsrâf Raporu*. <https://israf.org/>: http://www.tgmp.net/eyayin/israf_raporu_2023.html adresinden alındı
- Yeniçeri, C. (1996). *İslam Açısından Tüketim ve Tüketicinin Korunması ve Ev İdaresi*. Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları.
- Yıldırım, A. (2018). Dünyevileşme Kavramı Üzerine. *Avrasya Terim Dergisi*, 6(2), 46-54.

Yazar Hakkında / About Author

**Prof. Dr. Abdulmuttalip ARPA | İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi
muttalip.arpa[at]izu.edu.tr | ORCID: 0000-0002-0771-436X**

1973 Bingöl doğumlu Prof. ARPA, Lisans eğitimini Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde 1998; Yüksek Lisans eğitimini İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde 2002; Doktorasını ise eğitimini Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde Temel İslam Bilimleri Tefsir Anabilim Dalında 2009'da tamamladı. Özel sektör ve birkaç kamu kurumunda bir süre çalıştıktan sonra akademik çalışma hayatına Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi (2009-2013) de başlayan ARPA, halihazırda İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi İslami İlimler Fakültesinde devam etmektedir. Gaziantep İslam Bilim ve Teknoloji Üniversitesi kurulum aşamasında Rektör Danışmanı olarak görev yaptı. (2020-23). ARPA, Akademik çalışmalarının çoğunluğunu Kur'an'ın ana konuları, dili ve üslubu çerçevesinde sürdürürken, aktüel konularda da yabancı (Arap) basında yazılı ve görsel düzeyde yorum yapmakta ve yazılar yazmaktadır. Ayrıca yurtdışındaki bazı üniversitelerin akademik çalışmalarına hakemlik yapmakta ve ünvan terfilerinde jüri görevini üstlenmektedir.

**Prof. Dr. Abdulmuttalip ARPA | İstanbul Sabahattin Zaim University
muttalip.arpa[at]izu.edu.tr | ORCID: 0000-0002-0771-436X**

Born in 1973 in Bingöl, Prof. ARPA completed his Bachelor's degree at Marmara University Faculty of Theology in 1998, his Master's degree at Istanbul University Institute of Social Sciences in 2002 and his PhD at Necmettin Erbakan University Institute of Social Sciences, Department of Basic Islamic Sciences Tafsir in 2009. After working in the private sector and a few public institutions for a while, ARPA started his academic career at Şırnak University Faculty of Theology (2009-2013) and is currently working at Istanbul Sabahattin Zaim University Faculty of Islamic Sciences. He served as Rector Advisor during the establishment phase of Gaziantep Islamic Science and Technology University (2020-23). While ARPA continues most of his academic studies within the framework of the main topics, language and style of the Qur'an, he also comments and writes on current issues in the foreign (Arabic) press at the written and visual level. He also serves as a referee for the academic studies of some universities abroad and acts as a jury for title promotions.